

همایش ملی فلسفه فقه نظام‌ساز با تأکید بر افکار و آرای شهید آیت‌الله محمدباقر صدر(ره)

به گزارش اداره روابط عمومی و اطلاع رسانی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، همایش ملی فلسفه فقه نظام‌ساز “با تأکید بر افکار و آرای شهید آیت‌الله محمدباقر صدر(ره)” به مناسبت سالروز جهانی فلسفه شامگاه چهارشنبه مورخ ۲۵ آبان‌ماه ۱۴۰۱ توسط پژوهشکده نظام‌های اسلامی پژوهشگاه با همکاری برخی نهادهای علمی و فرهنگی کشور و با حضور پرشور اندیشمندان، فرهیختگان، دانش پژوهان، طلاب و اصحاب رسانه و مطبوعات برگزار شد.

در انقلاب اسلامی فقه باید رویکردی ناظر به اداره جامعه داشته باشد.

در ابتدای این همایش حجت‌الاسلام سید سجاد ایزدهی دبیر علمی همایش ملی فلسفه فقه نظام‌ساز بیان کرد: فقه شیعه از آغازین سال‌های تدوین آن در قرن چهارم همواره رو به رشد و در فرآیند تطور و تحول بوده و تا امروز همواره پاسخگوی نیازهای جامعه خود بوده است.

وی ادامه داد: طبعا علما برای پاسخ به نیازهای روزآمد جامعه و شناخت بهتر و مناسب تر موضوعات مبانی فقهی را تا عصر بازخوانی کردند.

ایزدهی تصریح کرد: در زمان انقلاب اسلامی فقه ما در بستری وجود دارد که یک نظام سیاسی حاکم بر سرنوشت جامعه وجود دارد و چون این نظام فقه بنیاد است طبیعتا توقع و انتظار این است که این فقه نه فقط به احوالات شخصی زندگی مردم بلکه به اساس حاکمیت پردازد و رویکردی ناظر به اداره جامعه داشته باشد.

وی ادامه داد: این نوع نگاه مستلزم بازخوانی مبانی و نوع نگاه متفاوت به فقه است که در کارکردهای فقه تأثیر می‌گذارد روش و غایات آن را متحول می‌کند لذا در نوزدهمین سالروز جهانی فلسفه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه با محوریت فلسفه های مضاف فلسفه ناظر به یک دانش و گرایش را مدنظر قرار داده و امسال به تناسب نیاز در فضای علمی حوزه علمیه فلسفه فقه نظام‌ساز را مد نظر قرار داده البته این فرآیند از چهار سال گذشته آغاز شده و در این راستا جلسات متعددی را برگزار کردیم.

ایزدهی بیان کرد: هدف ما این بوده که مقالات در سطحی باشد که ادبیاتی تولید شود و تقریبا اساتید صاحب نام و مبرز برای این همایش مقالاتی نگاشتند و نشست‌هایی در رابطه با نقد و بررسی این مقالات برگزار شد.

وی تأکید کرد: با توجه به فعالیت‌ها و آثار گرانبهای شهید صدر که پیشگام در این حوزه هستند این همایش با محوریت مرحوم شهید صدر برگزار شد.

آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، رئیس و موسس پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ضمن گرامیداشت یاد شهید صدر، بیان کرد: آنچه از بارقات الهیه بر قلب او الهام شد بر زبانش جاری گشت و بعد از چند دهه اندیشه او به تدریج در تفکر فقهی در حوزه‌های علمیه در حال رواج است و ایشان تا پای جان هم در این مسیر ایستاد و در نهایت به شهادت رسید.

وی ادامه داد: در حوزه فقه نظام ساز که تعبیر دقیق تری از فقه نظام است، کارهایی در حوزه‌های علمیه به ویژه در قم، تهران، مشهد و اصفهان انجام شده همچنین پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی نیز دو سال است که بر این حوزه تمرکز دارند و مطالعه می‌کنند و گروه‌های علمی راه اندازی شده و رشته‌های فقهی جدید که در حوزه فقه نظام ساز می‌گنجد دائر شده و اساتید و دانش پژوهان جوان مشغول به تحصیل هستند.

رشاد بیان کرد: اخیراً مجموعه بحث‌هایی که در رابطه فقه نظام ساز در طی چهار سال اخیر انجام گرفته فارغ از این که چه بحثی‌هایی انجام پذیرفته و چه بحث‌هایی باید انجام بشود صورت بندی شود لذا ساختاری را برای مسائل مربوط به فقه نظام ساز طراحی کردم.

استاد درس خارج حوزه علمیه با بیان اینکه ساختار کنونی از زمان محقق حلی در شرایع بنا نهاده شده است و الگوی او ۵۲ باب فقهی است، گفت: ما در این الگو بازبینی کرده و ساختار جدیدی چیده‌ایم و جوهره این الگو را از حدیث منصوب به امام صادق اخذ کردیم هر چند این حدیث سند ندارد اما در مجموع شمیم ولایت و امامت می‌دهد و انسان احساس می‌کند که هر چند به همه آن به لحاظ فنی نتوان اتکا کرد اما مجموعه اعتماد انسان را جلب می‌کند.

وی ادامه داد: روایت امام صادق (ع) معطوف به روابط چهارگانه انسان با خدا، با خود، دیگران و طبیعت است که در این روایت ذکر فرمودند و بنده در ذیل هر کدام از این روابط هفت رابطه را ذکر کرده‌ام؛ ما این را الگو قرار دادیم و تصور بنده این است که الگوی دقیقی است حتی اگر از معصوم صادر نشده باشد اشکالی هنوز به آن وارد نشده است.

رشاد اظهار کرد: مبنای فقه نظام ساز جوهره اندیشه آن ارتباطات و روابط و مناسبات است قالب فقه کنونی به ویژه رساله‌های ما فقه فرد است لذا اگر قرار است فقه نظام ساز طراحی شود باید فرد را در ارتباط با فرد دیگر مواجه کرده باشیم طبعاً ذات نظام عنصر اجتماعی است.

وی با بیان این که فقه نظام ساز آنگاه معنی پیدا می‌کند که پای جامعه در میان باشد لذا این ساختار را لحاظ کردیم، تأکید کرد: فقه یک دستگاه رفتاری است اما دستگاه رفتاری جامع که خود مرکب از سلسله نظامات خرد است و در پنج لایه نظامات فقه می‌تواند با غایت تنظیم همه شئون حیات دنیوی انسان طبقه بندی شود.

رئیس و موسس پژوهشگاه ادامه داد: فقه چهار بخش اصلی دارد که اول ارتباط انسان معطوف است به رابطه او با خداوند متعال مجموعه‌ای از مناسک و اعمال و رفتارها در این بخش تنظیم می‌شود که خود این بخش مشتمل بر نظام‌های خرد تر فقهی است ذکر هر صورت باید پیوسته ساختارها را تغییر بدهیم.

رشاد با بیان این که در این ساختار جدید فقه ۱۵۲ باب شده است، یادآور شد: نوع دوم موضوعات نوع رابطه انسان با خودش، قسم دیگری رابطه انسان با خلق و خلقت الهی یعنی رابطه انسان با انسان و رابطه انسان با غیرانسان است.

فقه نظام ساز بدون تحول در ساختار اصول فقه کاربردی نخواهد بود.

آیت الله ابوالقاسم علیدوست عضو جامعه مدرسین حوزه علمیه قم نیز در این همایش با بیان این که معتقدم این عنوان باید ابهام زدایی شود چرا که ممکن است خطراتی به همراه داشته باشد، عنوان کرد: نباید به نام فقه نظام ساز یا سایر عناوین، باری را بر دوش بگذاریم که اصولاً وظیفه ذاتی فقه نیست؛ هرگونه انقسام در فقه معاصر باید حساب شده باشد.

علیدوست تصریح کرد: متولیان حوزوی و اندیشمندان باید بر روی واژگان استفاده شده دقت داشته باشند تا باری را بر دوش فقه نگذاریم که چنین تصویری در بین مردم ایجاد شود که فقه در پاسخ‌گویی به آن‌ها ناتوان است.

وی تصریح کرد: اگر منظور از فقه نظام ساز فقه منسجم با آغاز و سرانجامی روشن باشد امری پسندیده‌ای است و باید بر روی آن کار و زمینه‌های آن تقویت شود

علیدوست یادآور شد: ساختار اصول فقه باید تغییر کند باید مسائلی زیادی در اصول فقه بیاید فلسفه فقه نظام ساز بدون دست بردن در اصول فقه کارا نیست.

وی افزود: فلسفه اقتصاد اسلامی و زمینه‌های مرتبط با آن از مباحثی است که آیت‌الله صدر حول مسائل پیرامون فقه نظام ساز به آن ورود داشته است.

علیدوست در پایان تأکید کرد: کارهایی که انجام می‌شود باید امتداد داشته باشد متأسفانه در خیلی از بحث‌های فلسفی حتی بحث‌های فلسفه فقه اگر تفکری می‌شود امتداد ندارد لذا اگر فلسفه فقه نظام مطرح می‌شود باید امتداد عملی پیدا کند.

باید دانش جدیدی برای استنباط نظام رفتارها و روابط اجتماعی تأسیس شود.

حجت الاسلام والمسلمین سیدحسین میرمعزی رییس گروه اقتصاد مرکز تحقیقات اسلامی مجلس، گفت: یکی از اهم مسائل فلسفی این است که چپستی مضاف الیه بحث شود و من تلاش کردم ابهامات را توضیح دهم.

وی ادامه داد: شهید صدر به نظام اقتصادی وارد نشده بلکه مذهب اقتصادی ارائه داده است و مذهب را قواعد کلی روش تنظیم حیات اقتصادی تبیین کرده اند؛ تعریف شهید صدر از نظام اقتصادی موجود نیست، اما می‌توان از تعریف آن مرحوم بر نظام اجتماعی وام بگیریم که فرموده: «مجموعه‌ای از روابط انسانی در شئون مختلف زندگی است که به منظور تأمین نیازهای انسان سامان یافته اند».

دانشیار گروه اقتصاد اسلامی پژوهشکده نظام‌های اسلامی اظهار داشت: بنابراین نظام اقتصادی عبارت از مجموعه از روابط شده است؛ نظام اقتصادی انسان از دیدگاه اهل سنت عبارت است از روش‌ها و برنامه‌های عملی که نظام اقتصادی را دارای دو ویژگی مبتنی بر اصول و در چهارچوب اجتهادی که تعریف می‌کنند باشد.

وی در ادامه افزود: بحث در این است که ما در یک تأثیر و تأثر بین رفتارها در جهت اهداف می‌اندیشیم و به دنبال کشف این تأثیر و تأثرها هستیم و برای مثال وقتی یکی از اهداف اقتصاد عدالت اقتصادی باشد باید منطق حرکت به سمت عدالت

را نظام اقتصادی پاسخ دهد؛ سعی کردم بگویم مفهومی از نظام اقتصادی که ارتباط آن با فقه و اخلاق و معنویت ارتباط موضوع و حکم است و احکام در آنجا بیان شده است و اگر این رفتارها شکل گرفت چگونه به سمت عدالت پیش می رود. حجت الاسلام والمسلمین میرمعزی در پایان خاطرنشان کرد: به نظر من باید دانش جدیدی بین دانش های اسلامی برای استنباط نظام رفتارها و روابط اجتماعی تأسیس شود که بتواند به روش اجتهاد از منابع و آیات و روایات مجموعه را به روی هم بریزد و از مبانی هستی شناسی نیز استفاده کند و از طریق اجتهاد معتبر بتواند به نظام رفتارها برسیم.

ماموریت فقه فقط حوزه ساختار صرف نیست.

همچنین آیت الله سید محمد مهدی میرباقری در همایش ملی فلسفه فقه نظام ساز در قم، بیان کرد: ماموریت فقه فقط حوزه ساختار صرف نیست بلکه تکامل نظام اجتماعی نیز جزئی از وظایف فقه می باشد.

میرباقری با اشاره به اینکه توسعه حکم پیش شرط گسترش فقه است و گسترش حکم لازمه توسعه مفهوم پرستش است، یادآور شد: پرستش و عبادت مهمترین مساله ای است که در این مقوله مطرح می شود و باید مفهوم پرستش ابتدا در حکم و سپس در حجیت ساماندهی شود.

عضو مجلس خبرگان رهبری تصریح کرد: به اندازه ای که مفهوم پرستش در دامنه زندگی فردی و اجتماعی انسان توسعه می یابد نیاز به ساماندهی و گسترش حکم نیز افزایش می یابد سه گانه پرستش، حکم و حجیت سه مولفه محوری در این عرصه است و بدون توسعه حجیت، دو مقوله حکم و پرستش نیز دچار کاستی می شود.

وی با بیان اینکه فقه نظام باید بتواند الزامات این را که عرصه حیات اجتماعی بر مبنای پرستش است را اثبات و توسعه دهد، اظهار کرد: اگر فقه بخواهد به عرصه تکامل اجتماعی برسد باید اراده بشری خدا را پرستش کنند و پرستش خداوند بدون تشکیل دین الهی میسر نیست.

عضو مجلس خبرگان رهبری ادامه داد: احکامی که اسلام تعیین کرده فقط ناظر به احکام فردی و تکلیفی و توصیفی نیست بلکه بخش مهمی از آن در حوزه تکاملی، ادارکی، رشد و فهم اجتماعی است.

وی با تاکید بر اینکه اگر حجیت ارتقا پیدا نکند امکان ارتقای علوم اصول فقه میسر نخواهد شد، بیان کرد: اگر نتوانیم محصول پرستش را فرآوری و دامن آن را بسط دهیم، ارتباطی بین فقه و کلام ایجاد نشده و امکان تکامل اصول نیز فراهم نمی شود.

لازم به ذکر است، ارائه مقالات برگزیده به همراه رونمایی از دو عنوان کتاب مجموعه مقالات همایش ملی فلسفه فقه نظام ساز از بخش های دیگر این همایش بود.